

Dienoraščio žanras žurnalistinės kaitos dramose

Andrius Vaišnys

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos institutas
Maironio g. 7, LT-01124 Vilnius
El. paštas: andrius.vaisnys@kf.vu.lt

Stebėdami žurnalistikos kaitą, kai miršta popierinis laikraštis sulig išeinančia karta, o žinios gali būti atnaujinamos kas akimirką elektroniniame leidinyje, ieškome atsakymo, kuo ji yra kitokia nei vakar. Juk žurnalistika turi būti ir toliau greitesnė, technologiškai spartesnė nei jos vartotojas – tai yra klasikinė naujienų pateikimo sąlyga. Ir naujienos reikšmė tebėra dvejopa: viena – tai žinia apie įvykį; kita – tai naujumas bet kurio žanro kūrinyje. Ir kai žinia pasiekama ir pateikiama palyginti vis sparčiau, ar kiekvieno žanro žurnalistinis kūrinys gali būti lygiai taip pat sparčiai sukuriamas ir „patiekiamas“? Gali. Technologijos užtikrina spartumą. Būtent jos lemia įdomiausią kaitos ypatumą: išsiplėčia žurnalistikos žanrų raiškos galimybės. Technologijos lėmė dienoraščio „atgimimą“: jis jau yra žurnalistikos žanrų sąraše, įgijo struktūrinių reikalavimų, būdingų informacijos kūriniiui ir net tampa leidiniu. Straipsnyje, paaiškindami teismo bylą, susijusią su dienoraščio autoriaus teisėmis būti prilygintam žurnalistui, išnagrinėsime dienoraščio – žurnalistinio kūrinio vaidmenį (t.y. įvertindami dienoraštį kaip žurnalistikos žanrą).

Esminiai žodžiai: dienoraštis, leidinys, tinklaraštis, žanras, žurnalas, žurnalistinis dienoraštis

2007 metais dienoraščio kūrėjas – *blogeris* negauna akreditacijos teisės Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijoje. Kai jis apskundžia tokį parlamento įstaigos sprendimą teismui, Kanceliarija savo draudimo pozicijai pagrįsti ieško teisinių argumentų. Jų esmę galima apibūdinti bandymu savo elgseną su Lietuvos Respublikos piliečiu pateisinti formaliu Visuomenės informavimo įstatymo skaitymu (esą nei jame, nei kituose teisės

aktuose neapibrėžta „blogerio“ sąvoka; esą „blogo“, kaip „interneto tinklalapio sukūrimas (...) bei savo pamąstymų, nuomonių ar minčių skleidimas jame negali būti prilyginamas viešosios informacijos rengėjui“¹). Galime dar pasakyti, kad atsisakymu akredituoti asmenį – dienoraščio autorių taip pat buvo ignoruotas Seime 1997 m. sukurtos (atnaujintos 2002 m.) Seimo ryšių su visuomene strategijos pagrindinis principas, jog Seimas turi būti atviriausia šalies valdžios institucija. Deja, nei vienos instancijos teismui ši aplinkybė nebuvo žinoma, nors galbūt, pasiteiraujant visų parlamento įstaigos dokumentų, susijusių su visuomenės informavimu, pareiškėjo skundas būtų kiek kitaip nagrinėjamas Vilniaus apygardos administraciniame teisme, kad jis neliktų atmetas kaip nepagrįstas. Tačiau mums, suvokiantiems žurnalistikos kaitos procesą, ši byla atskleidžia formalios diskusijos apie naujų laikų viešo informavimo raišką trūkumą: ar tikrai įstatymų leidėjas turįs skubėti leisdamas pataisą sulig kiekvienu nauju žodžiu ar nauja terminijos interpretacija. Juk teisės skaitymą lemia ir atitinkamos srities specialistų išaiškinimas², ir suinteresuotųjų šalių interesai.

Pažvelkime ne tik į teisės akto turinį, bet ir į žanrų sampratą konstruktyviau nei tai buvo pasišovę padaryti kai kurie parlamento įstaigos (jai atstovavusieji) teisininkai. Visuomenės informavimo įstatyme³ – 72 sąvokos, tarp kurių nėra ne tik žanro termino, bet ir apskritai joks kūrybinis žanras atskirai neįvardytas⁴. Per dešimt metų, kai pasaulį jau išvydo vadinamieji „blogai“ (interneto dienoraščiai!), ši naujovė liko minimo įstatymo „parašėse“. Nors – sekant įstatymo logika (kadangi yra straipsnių, apibūrinančių teisę gauti informaciją) – jame tarsi galėtų būti įrašytas interviu, kadangi yra ne tik žurnalistikos žanras, bet pirmiausia – *žurnalistinio darbo metodas*. Viena vertus, ir dabartiniu įstatymu vadovaudamasis, valdžios institucijos pareigūnas privalo duoti interviu (žodžiu arba raštu). Tačiau laisvė rinkti ir laisvė skleisti informaciją Lietuvoje pagrindžia-

¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas Lietuvos Respublikos vardu 2009-04-20. Administracinė byla Nr. A⁴⁴⁴-70/2009. Procesinio sprendimo kategorija 38.

² Žr. šio straipsnio Priedas 1.

³ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (VIĮ). Nauja redakcija. 2006 m. liepos 11 d. Nr. X-752

⁴ VIĮ, str.2.

ma principais, todėl žurnalisto darbas būtų pernelyg griežtai įremitas, jeigu ji būtų teisės akte apibrėžiama dar ir žanriniais kriterijais, nustatant, kas yra apybraiža, reportažas ar juolab... dienoraštis. Taigi toks įrašas apie žanrus būtų perteklinis.

Dienoraščio, kaip žurnalistinio žanro, ištakos yra palyginti senos, nors istorijos kontekste jį geriau suvokdavome kaip dokumentą ir šaltinį nei kaip žurnalistikos kūrinį.

Žanro suvokimas apskritai padeda mums perteikti savo (ir, pabrėžčiau, savo auditorijos) kultūrinę patirtį, jeigu jį, žanrą, interpretuosime, pagal Johną Fiskę, kaip tvarkos siekį tarp tekstų ir jų reikšmių, kuri būtų patogi ne tik vartotojui, bet pirmiausia prodiuseriui (čia tikslinčiau – ir leidėjui) [3].

Šio kūrybinio žanro pripažinimas buvo nulemtas įžymių veikėjų intereso užrašyti savo dienos įspūdį, interpretuoti įvykį, įvertinti asmenis iš savo patirties ir turėti įrašą kaip naudingą prisiminti dokumentą, kaip savo archyvo dalį ir kaip asmenybės raiškos būdą. Dienoraščio viešumo problema iškildavo nulemta nuolatinio visuomenės smalsumo daugiau žinoti apie *tikruosius* įžymaus veikėjo požiūrius ir elgsenos motyvus, vadinamas – ir apie asmenybę apskritai. Toks dokumentas rašytas tarsi sau, tačiau bet kuriuo atveju – jei jis likdavo nesunaikintas paties autoriaus – ir kartu žinant, kad jį *kažkas* skaitys, kad dienoraštyje pateikta informacija gali lemti praeities įvykių, asmenybių vertinimo atnaujinimą. Pavyzdžiui, tai, kas buvo civilizacijos raidoje atsitikę, leidžia daryti prielaidą ir apie evangelijų (gerų žinių) pagal Matą, Luką, Morkų ir Joną žanrinį pobūdį: šie kūriniai turi akivaizdaus ryšio su asmens/asmenybės dienoraščiu⁵. Be to, kuo dienoraštis parašytas įtaigiau, kuo stipriau jis perpintas faktų kaitos, tuo turi daugiau išliekamosios vertės – ne tik kaip įvykių dokumentas, bet ir kaip meninis publicistikos kūrinys. Nuo tikrosios faktų raidos atitolstantis, bet menine autoriaus išmone pagyvintas kūrinys tampa grožiniu (kaip antai – XVIII amžiuje žurnalisto Danielio Defo aprašytas

⁵ „1. Jėzaus kilmės knyga (...); 2. Jėzų lanko Rytų išminčiai (...); Bėgimas į Egiptą ir buvimas Egipte (...); Jėzus sugrįžta į Nazaretą (...); 3. Jono Krikštytojo veikla (...); 4. Jėzaus gundymas (...); Sugrįžimas į Galilėją (...); Pirmųjų mokinių pašaukimas (...); Jėzus moko ir gydo (...); 5. Palaiminimai (...)“. Evangelija Pagal Matą/Šventasis raštas.V., Katalikų pasaulis, 1998. P.1563 – 1715.

tikro škotų jūreivio gyvenimas, kurį autorius atspindėjo sukūręs Robinzono Kruzo personažą). Gal žanro istorija ir lėmė, jog žurnalistikos teoretikai dienoraštį (kaip kūrinį) ilgokai buvo palikę už žurnalistinio žanro ribų – priskirdami veikiau literatūrinei formai. XIX-XX amžiuje būdavo išskiriama vadinamoji kelionių žurnalistika, kuriai būdavo iškeliami įspūdžių struktūrizavimo, sutvarkymo reikalavimai [Nakas, 4]. Ir net kai iškeliamas klausimas, ar internetinis dienoraštis (vadinamasis „blogas“) yra žurnalistinis žanras, polemizuoti galima veikiau tik dėl to, koks tai yra dienoraštis; mat iš tikrųjų pripažįstama jo, kaip žurnalistikos kūrinio, perspektyva [Filloux, 2].

Viena vertus, dienoraštis žurnalistikoje visada buvo svarbus kaip šaltinis; kitaip tariant – tai autentiškas dokumentas, patvirtinantis liudininko (autorius) dalyvavimą įvykiuose, jų stebėjimą ir vertinimą. Dienoraštis atlieka pirminio šaltinio funkciją, kai jo autorius yra tas, kuris tiesiogiai susijęs su visuomenę dominančiais įvykiais ir faktais – tai pabrėžtina klasikinės žurnalistų ir žurnalistikos funkcijos kontekste. Tačiau dabar, būtent kaip *publikuojamas* šaltinis, dienoraštis priverčia visuomenės informavimo priemones realiai atsižvelgti į „teisės pasisakyti“ veiksnį.

Kita vertus, dienoraštis – ne tik publicistikos kūrinys, dabar – daugiau nei tik akivaizdus žurnalistikos žanras. Tai, kad dienoraštis yra sudėtinė žurnalistikos žanrų dalis, Lietuvoje matyti nagrinėjant jau pirmą čia pradėtą laikraštį – „Kurier Litewski“⁶, ir visiškai akivaizdu – nuo Vinco Kudirkos publicistikos, kurioje pasirinktiniai (visuomenei svarbūs!) politiniai įvykiai aprašomi chronologiškai ir komentuojami parodant autoriaus požiūrį⁷. O dabar **dienoraštį jau išvystame kaip naujienų žanrą** žurnalistams pateikiant svarbaus įvykio kroniką, kuri elektroninėje visuomenės informavimo priemonėje gali būti nuolat papildoma ir patikslinama (tarkime, atsitikus nelaimei, nusikaltimui, pateikiant kitokio išskirtinio įvykio raidą, pan.). Tiriamosios žurnalistikos darbas taip pat

⁶ Skaitome: „(...)Tą pačią dieną prieš pat devynias vakare šiame D.L.K sosto mieste nutiko baisus dalykas, kuris keletui žmonių, kad ir visiškai besisergstinčių, ligi tol nepatyrusių, negailėstingai įvykdytas; kai grįžtantį karietoje Jos malonybę poną Juzefą Strutinskį, seniūną, gatvėje, tarp Kardinalijos ir Šventų Jonų bokšto dvigubu šūviu nušovė (...)“. Kurier Litewski. 1761 birželio 19. Vertimas iš lenkų k. aut.

⁷ Kudirka, Vincas. Tėvynės varpai. Raštai, T.II. Tilžė, 1906.

gali būti pateiktas pasirenkant dienoraščio žanrą: pavyzdžiui, Valdovų rūmų, kurie buvo formaliai atidaryti 2009 m. liepos 7 d., statybos istorija tikrai galėtų turėti *tiriamosios žurnalistikos* dienoraštį (ne tik statybininkų, Vyriausybių ir kt.). Dažniausiai pripažįstama, jog kiekvienas žurnalistinis pranešimas turi ne vieną gryną formą, bet paprastai pabrėžiama, jog to pranešimo rėmai vis tiek yra ryškūs – kitaip tariant, profesionalios kūrybos atveju matyti tam tikra žanrinė dominantė [1].

Taigi *šiuo metu* yra tam tikra probleminė sankirta suvokiant dienoraštį kaip: 1) šaltinio „teisę pasisakyti“ ir 2) kaip žurnalistikos kūrinį. Aptarkime tai.

Periodinės žiniasklaidos leidėjas ir redaktorius nuo jos atsiradimo apskritai ir ypač nuo XIX amžiaus galėjo pasirinktinai suteikti arba ne eiliniam skaitytojui teisę reaguoti į pranešimus, juolab į tam tikrą kritiką, t.y. pateikti savo nuomonę. Nuo XXI amžiaus atsiradusi visuotinė galimybė talpinti informaciją erdviniam tinkle iš esmės suardo periodinės žiniasklaidos leidėjų galią skelbti naujieną pasiremiant *tik jiems žinomais* šaltiniais ir, ja prekiaujant, daryti vienodos įtakos viešajai nuomonei (savaip suvokiant piliečio „teisę pasisakyti“). Žmogus, kuris pasijunta privačius pareikšti savo poziciją apie tą patį įvykį, aprašomą visuomenės informavimo priemonėje, bet negaunantis tokios galimybės, jau gali pats sau sukurti priemonę – internetinį dienoraštį⁸.

Tad dienoraštį gali „atidaryti“ (išleisti) kiekvienas rašto žmogus. Tai didelis žodžio laisvės laimėjimas palyginti su XX a. *laikraščių valdžia*. Tačiau tik šituo aspektu dienoraštis gali būti vertinamas kaip naujovė palyginti su šio žanro samprata XIX a. Mat kalbame apie asmens galimybę ne tik pasisakyti, bet ir *pranešti naujieną*. Kita vertus, *kiekvieno* dienoraštis

⁸ Tiesa, kai tik atsirado reali galimybė *pasisakyti*, dienoraščius pirmiausia atvėrė tie, kurie galbūt stalčiuose jų niekada nebūtų turėję ar juolab – suteikę jiems struktūrą. Taigi greta seniai vartojamo „dienoraščio“ pavadinimo iš pradžių ir atsirado „tinklaraštis“ ir jo redaktorius – „tinklaraštininkas“. Skirtumo esmę, palyginti su „istorine“ dienoraščio samprata, sudaro trys ypatumai: dienoraštis internete pavadinamas tinklaraščiu ir jis turi informacijos pateikimo (turinio) struktūrą, kad palaikytų ryšį su informacijos vartotojais pagal jų interesus. Tačiau *tinklaraščio* terminas ir parodo tik technologinį – informacijos pateikimo ypatumą, bet neatskleidžia struktūros, atnaujinimo bruožų ir informacinės paskirties, bendravimo su skaitytojais. Tas terminas tiesiog suponavo „naujovę“; iš tikrųjų – tik technologine prasme.

gali būti skaitomas tiek, kiek jo turinys atitinka visuomenės narių interesus – socialinės srities mėgėjų, profesionalų, mišrios publikos. Taip ir Lietuvoje silpnėja tų nacionalinių dienraščių vaidmuo, kurie stengėsi vaidinti išskirtinį vaidmenį politikos komunikacijoje, kadangi jie „teisę pasisakyti“ ir „teisę žinoti“ pateikdavo kaip jų išskirtinę *galimybę pranešti* masiniam vartotojui.

Tačiau **dienoraštis kaip šaltinis**, juolab publikuotas, jau yra įdomus ne apskritai raiškos, bet socialinio interesų atspindėjimo požiūriu. Šiais laikais publikuojamą dienoraštį galime suvokti ne tik kaip žurnalistikos (pirmiausia), taip pat psichologijos, filosofijos tyrėjų, bet ir įvairaus lygmens saugumo institucijų dėmesio ir analizės vertą dokumentą: asmenims arba organizacijoms šis publicistikos žanras yra priemonė transliuoti tam tikrą ideologiją, kuri vėliau gali būti reiškiamą ir fiziniiais veiksmais (publicistinė saviraiška gali turėti nebūtinai tik pozityvų turinį).

Taigi, kaip atskleidžia mūsų aptariama byla, dienoraštis jau turi būti suvokiamas plačiau nei žurnalistinis žanras ir informacijos šaltinis. Tuo atveju – kas dar?

Atsakydami į šį klausimą, vėl žvilgtelėkime į terminus. Minimame teisės akte tarp tų 72 sąvokų yra apibūdinamas *laikraštis*. Kurį laiką yra ir bus akivaizdi, bet laikina suvokimo problema šio termino vartotojui („tradicionalistui“), kadangi iš XX amžiaus perkeliame popierinio dienraščio, savaitraščio, žurnalo patirtį. Ar įstatymų leidėjas turi/turėjo mintyje popierinį, periodiškai leidžiamą leidinį? Ne, ne (tik) popierinį: „27. **Laikraštis** – periodiškai leidžiamas ir platinamas informacinis leidinys“⁹. Bent jau taip galime manyti: tai, kad popierinis miršta, nesuteikia prielaidų teigti, jog miršta laikraščio terminas; jis lieka elektroninėje erdvėje. Prisiminkime užginčytą žurnalistikos teoretikų šio termino vartojimą dėl XIX amžiaus „Varpo“ leidinio istorijos teoretikų publikacijose (juolab žinynuose, enciklopedijose) įvardijant jį kaip „žurnalą“, nors jo sumanytojams, redaktoriams, leidėjams tai buvo tiesiog „naujas laikraštis“¹⁰. „Varpo“ periodiškumas lėmė, kad jis dabar vadinamas žurnalu.

⁹ VII, str. 2.

¹⁰ Varpas, 1889. Nr.1.

Apskritai nėra kliūčių laikraščio terminą suvokti dvejopai: kaip informacinį, aktualių naujienų leidinį ir kaip nustatyto periodiškumo leidinį. Mat XXI amžiuje žurnalistinės naujienos periodiškumas vertintinas kaip nenutrūkstantis žurnalistinių pranešimų atnaujinimas. Kitaip tariant, XIX amžiaus terminas dabar yra šiuolaikiškai universalus.

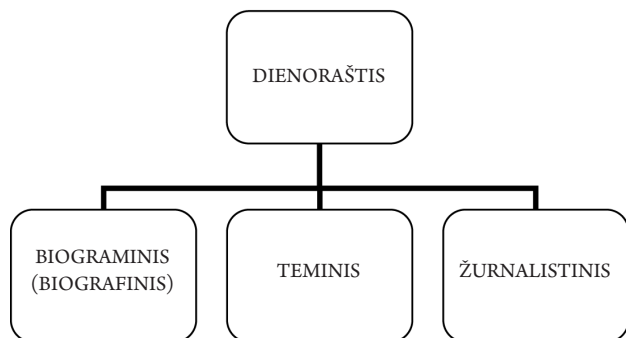
Taigi dienoraščio problema, iškelta minimoje byloje, dabar gali būti tiesiogiai susieta su laikraščio ir žurnalo sampratomis taip pat, kaip ir su žurnalisto sąvoka. Laikraštyje arba/ir žurnale galime rasti dienoraštį, kelis dienoraščius. Natūralu spręsti iš formato paskirties, kad vientisas dienoraščių kūrinys ir vadintinas žurnalu. O net ir elektroniniame leidinyje (laikraštyje!) neradęs atitinkamos galimybės, bet kuris asmuo gali sukurti savo *svetainę* ir pranešti tai, ką mano esant būtina. Vadinas, turėtų pasikeisti laikraščio santykis su šaltiniu (pagarbos link). Kartu reikia pabrėžti: tik tas, kuris jau turi pasiekęs pripažinimo, gali sau leisti rizikuoti – sukurti atskirą dienoraščio adresą. Pavyzdžiui, politikui naudingiau „šlietis“ su savo dienoraščiu jau žinomo svetainės (naujienų laikraščio) struktūroje, kadangi tarp gausių jos lankytojų gali atsirasti norinčių atsiktinai, o vėliau daugiau ir tyčia susipažinti su politiko kūriniu, jo naujaisiais pranešimais.

Taigi dienoraščio „persikraustymas“ XX a. pabaigoje į virtualų tinklą atskleidė galimybę skleisti žinias pagal interesus, tačiau iš tikrųjų nepakeičia žurnalistikos kaip socialinės institucijos vaidmens. Tiesiog dabar dienoraštis yra ne tik žurnalistikos žanras, bet ir profesinės raiškos būdas. Pastaruoju aspektu reikėtų skirti žurnalistinį dienoraštį (pagal žurnalistinio profesionalumo kriterijus) nuo *kitos* profesijos asmenų dienoraščių.

Dienoraštis jau įgijo naujų dokumentinės vertės bruožų – ne tik kaip šaltinis žurnalistui, bet ir kaip žurnalisto autorinio darbo liudijimas, ypač – analitinės ir, kaip minėjau, tiriamosios žurnalistikos atvejais.

Taigi turime išplėstos sampratos dienoraščio žanrą. Jau būtų teisinga *tinklaraščio* terminą, kuriuo buvo pagrįstai pakeistas „blogas“, įvardyti kaip dienoraščių leidinį (žurnalą) ir atitinkamai apibūdinti dienoraščio rūšis.

Jei sutartume, jog **dienoraštis įgijo 2 formas** – a) žanrinę, kai pateikiama ir kartu komentuojama įvykių kronika ir b) leidinio, kuriame sukuriamas asmens įvykių (gyvenimo) kronika ir pateikiama asmens nuo-

monė, iš esmės turėsime atsakymą, kodėl minėta byla galiausiai buvo palankiai išspręsta – buvusio vadinamojo „bloggerio“ naudai.

Norint formaliai dienoraščio autorių (dienoraštininką) palyginti su žurnalistu remiantis tik Visuomenės informavimo įstatymu, tikrai galima pritrūkti argumentų, kodėl, pavyzdžiui, parlamento įstaiga turėtų akredituoti vadinamąjį „bloggerį“ Seime ir aptarnauti jį kaip žurnalistą. Minėtas teisės aktas apibrėžia, jog žurnalistas yra „fizinis asmuo, kuris profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui pagal sutartį su juo ir (ar) yra žurnalistų profesinės organizacijos narys“¹¹. Pažodžiui skaitydami suprasime, kad *profesionaliai* dirba tas, kuris dirba... pagal sutartį. Teisės akte neaptiksime kitų specialybių profesionalumui įprastai taikomų tinkamo išsilavinimo ir kompetencijos kriterijaus. Tad dienoraščio kūrėjas čia toks pat sąlygiškai „profesionalus“ – tereikėtų nustatyti jo darbo santykius. Tačiau vis dėlto ir minimo įstatymo kontekste yra dvi priežastys pamatyti dienoraštininko teisę būti pripažintam: jis gali būti prilygintas informacijos valdytojui („**Informacinės visuomenės informavimo priemonės valdytojas** – asmuo, faktiškai valdantis informacinės visuomenės informavimo priemonę, kurioje rengiama ir (ar) skleidžiama viešojoji informacija, arba rengiantis ir (ar) skleidžiantis tokios priemonės turinį“¹²) ir jo veiklos prasmę įmanoma pagrįsti įrašu,

¹¹ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. Nauja redakcija. 2006 m. liepos 11 d. Nr. X-752. Str. 2.

¹² Ten pat. Str. 2

kad „kiekvienas asmuo turi teisę rinkti informaciją ir ją skelbti visuomenės informavimo priemonėse“.¹³ O ką jau sakyti apie kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio teisę stebėti nacionalinio parlamento posėdį! Taigi būtų galima nusistebėti, jog *dienoraščio byloje* liko nepacituotas Visuomenės informavimo įstatymo straipsnis apie tai, kad Lietuvos valstybėje cenzūra yra draudžiama – nelygu, kaip tą straipsnį interpretuotume, vertindami parlamento įstaigos elgseną¹⁴ dienoraščio autoriaus atžvilgiu.

Vis dėlto, kaip ir žurnalistikos atveju, mums tikrai lieka vienintelė dienoraščio autoriaus ir informacijos vartotojo problema – kas tai yra profesionalumas:

- 1) Dienoraštis skelbia aktualaus pobūdžio visuomenei svarbią informaciją, turi struktūrą ir yra nuolat atnaujinamas;
- 2) Dienoraščio autoriui ir/ar savininkui tai yra gyvenimo šaltinis.

Formuluodami dienoraščio profesionalumo kriterijus, iškeliamo žurnalisto bei žurnalistikos kaitos problemą. Jei minima byla buvo įdomus precedentas apie tai diskutuoti, tai dabar, turint formaliai išspręstą dienoraštininko klausimą, ta problema nagrinėtina tik profesionalumo aspektu.

Leidiny s autoriaus valia iš karto prieinamas skaitytojui, kuris gali susidomėti priklausomai nuo autoriaus (įkūrėjo) įžymumo, leidinio tikslų ir informacijos turinio. Tai yra autorinis kūrinys. Dienoraštis suteikia galimybę pasakyti, pateikti poziciją rūpimomis visuomenės raidos, svarbių įvykių temomis – vadinasi, būti aktyviam aplinkos stebėtojui ir kritikui. Įdomus tas dienoraštis, kurio autorius yra žinomas ir/arba tas, kuris turi aiškią tematinę struktūrą.

Tačiau ne tik formalus dienoraščio turinio pateikimas lemia susidomėjimą. Tai gali būti viena iš dviejų patrauklumo sąlygų. Antroji – kaip dienoraščio pateikėjas sprendžia objektyvumo problemą. Mat bet kuriuo atveju dienoraščio leidiny s (žurnalas) – tai suasmenintas, pabrėžtinai subjektyvus kūrinys. Profesionalios žurnalistikos požiūriu, objektyvu yra ne tik tai, kas įvyko (vyksta), bet ir kaip įvykis pateikiamas. Žinoma, dienoraščio žanras – tai atviras būdas jo autoriui užimti tam tikrą pozi-

¹³ Ten pat. Str. 5.

¹⁴ Seimo kanceliarijai vadovavo Gintautas Vilkelis (2006-10-03 – 2009-04-28).

ciją, stebint ir interpretuojant įvykius. Tačiau auditorijos atžvilgiu žanro aiškumas nesudaro prielaidų ja manipuliuoti, kadangi auditorijai turėtų būti suprantamas žanro arba – kitu atveju – dienoraščio kaip leidinio subjektyvumo veiksnys. Ir juolab jei šį žanrą vertinsime kaip žurnalistinį ir skirtą publikuoti kaip žurnalisto kūrinį, turėtume tikėtis ir reikalauti šaltinių (dokumentų) patikrinimo, tiesos apie faktus. Tuomet subjektyvi autoriaus raiška netrukdytų skaitytojui (žiūrovui) pamatyti ir suprasti tai, kas patirta ir perduota autoriaus. Manykime, jog Lietuvos parlamento valdininkus 2007 m. „išgąsdino“ būtent ši numanoma aplinkybė bei galimybė. Vis dėlto kaip toli reikėtų būti atitrūkusiam nuo parlamento filosofijos, kad piliečio nuomonės raiška būtų ignoruojama kaip teisės pasisakyti siekinys. Tuo tarpu Vyriausiojo administracinio teismo sprendime skaitome: „(...)teisėjų kolegija, įvertinusi internetinių tinklaraščių autorių veiklos specifiką taip pat konstatuoja, jog šie asmenys tam tikrais atvejais ir atsižvelgus į jų vykdomų visuomenės informavimo funkcijų pobūdį gali būti prilyginti žurnalistams. Tokią išvadą, be kita ko, patvirtina ir 2000 m. kovo 8 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R(2000)7 dėl žurnalistų teisės neatskleisti savo informacijos šaltinio. Šioje rekomendacijoje nustatyta, jog saviraiškos ir informacijos laisvė laikytina vienu iš esminių demokratinės visuomenės ir jos tolesnio vystymosi pagrindų. Laisvas ir netrukdomas žurnalistinės veiklos plėtojimas yra sudėtinė saviraiškos laisvės ir visuomenės teisės būti informuotai apie reikšmingus visuomenės gyvenimo įvykius dalis“¹⁵. Remdamasis šiuo ET dokumentu, taip pat Europos Bendrijų Teisingumo teismo 2008 m. gruodžio 16 d. sprendimu, Teismas teigė, kad žurnalisto sąvoka gali būti aiškinama „plačiai“¹⁶.

Laikraščio ir dienoraščio santykis atsiskleidžia ne socialinės problematikos esme, bet jos įvairovė (tiksliau – turinio imtimi) ir asmens raiškos laisvė. Vienas, suprantama, už kitą stambesnis. Taigi joks dienoraštis negali nukonkuruoti laikraščio: tarkime, laikraščio žurnalistas galbūt turėtų peržiūrėti kelias dešimtis dienoraščių (ar dienoraščių žurnalus),

¹⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas Lietuvos Respublikos vardu 2009-04-20. Administracinė byla Nr.A⁴⁴⁴-70/2009. Procesinio sprendimo kategorija 38.

¹⁶ Ten pat.

kad atrastų socialiai reikšmingą naujieną arba pretekstą žiniai parengti; matyt, ir dienoraščio autorius yra suinteresuotas būti labiau matomu – kitaip tariant, pranešti apie save ar sau svarbų dalyką laikraščiui. Tam, kad režisierius pasirinktų *naują* aktorių filmui, turėtų patekti į agentūrų sukurtus tinklalapius, galbūt susipažinti su aktorių dienoraščiais (kaip jie tikisi). Nors daugiau tikimybių būti matomam – tai būti aprašytam naujienų laikraštyje.

Matyt, tam tikra prasme dienoraščių leidybos kontekste sutrikusi žurnalistų ir redaktorių bendruomenė palyginti greitai gali atsigauti, pajutusi, jog informacinės technologijos, nulėmusios virtualių informacijos produktų atsiradimą, ypač panašių į žurnalistinius, tiesiog vaidina tokį patį vaidmenį, kaip ir prieš 100 ar 200 metų.

Šios dienos žurnalistikos, kaip ir dienoraščio kūrėjo, problema yra realaus žmogaus suvokimas ir tikrovės pokyčių pateikimas. Žurnalistika jau yra virtualus kūrinys, kuriam parengti vis dažniau nėra „nereikia“ susitikimo su žmogumi akis į akį: žinią galima gauti telefonu, paštu; ją sutvarkius pagal redakcijos standartą, paversti naujiena ir paleisti... Bet virtualumas suteikia galimybę pamatyti žmogaus vaizdą, įvykio pasekmes – vadinasi, vartotojui reikia teksto, vaizdo, garso *kartu*. Taigi žurnalistika gali turėti žinios pardavėją (asmens pilietiškumo atveju – pranešėją), kuris pasiūlys pirkti „įvykį“ kažkuriai redakcijai. Tokiu žinios pardavėju gali būti ne tik atsitiktinis įvykio liudininkas, bet ir laisvas (anksčiau vadinamas *freelance*) žurnalistas, turintis ir savo *žurnalistinį dienoraštį*. **Žurnalistinis dienoraštis** liudija žurnalisto kompetencijas: gebėjimą rengti reportažą, tirti, komentuoti, stebėti. Štai kaip išryškinamas asmens profesionalumo aspektas žurnalistikos sistemoje, pasinaudojant technologijomis. Žurnalistiniame (žurnalisto) dienoraštyje galima suvokti žurnalisto asmenybę; toks dienoraštis yra ir visiškai subjektyvus raiškos būdas, kai autorius gali įkrauti tai, kas atrodė netinkama laikraščio (radijo), kuriame jis dirba, redakcijai. Žurnalistiniai dienoraščiai vertintini kaip žiniasklaidos psichologijos objektai: jie atskleidžia žurnalisto santykį su savo profesija, jo pasaulėžiūrą, vertybines nuostatas. Žurnalistinio dienoraščio kaip struktūrinio leidinio ir kaip žanro santykis su kitais žanrais yra glaudus; kitaip tariant, visas dienoraščio turinys yra (turėtų būti) tvarkomas pagal kitus

žurnalistikos žanrus (apžvalgą, esė, interviu, komentarą, reportažą, kt. – juolab kad visos minimos formos pateiktinos ne tik tekstu, bet ir vaizdu, garsu). Redakcijai, atleidusiai *gabų* žurnalistą, dienoraštis yra šansas tęsti profesionalaus žurnalisto veiklą, kad pateiktų visuomenei informaciją ir būtų įdomus kitiems darbdaviams (kol pakvies bendradarbiauti kuri kita redakcija).

Mes negalime svarstyti apie tai, ko nebuvo atsitikę, tačiau galime retoriškai paklausti: jei parlamento įstaigai prašymą būtų įteikęs *žurnalistinio dienoraščio* autorius, ar ir tuomet būtų sukurtas precedentas minimai bylai? Kompetencijos problemą atskleidė pati įstaiga, neva nesupratusi žanro istorijos, jo kismo ir dienoraščio kaip leidinio.

Kitos profesijos asmenys dienoraštį kuria kaip saviraiškos priemonę ir kaip šaltinį žurnalistui. Būtent šiuo požiūriu *Wikileaks* svetainė, 2010 metais tampanti jos įkūrėjo Juliano Paulo Assange'o sukaupėtų tarptautinės reikšmės dokumentų sklaidos („nutekinimo“) šaltiniu yra tikras žurnalas (jo objektas yra konfidenciali/slapta etinio, politinio, istorinio pobūdžio informacija). Tikėtina, J.P. Assange'as gali pabrėžti: „We are journalists“¹⁷, bet tai yra jo nuomonė ir žurnalistikos suvokimas. O interviu su J.P. Assang'u autorius tiksliai apibūdina jo veiklą: „He and his colleagues collect documents and imagery that governments and other institutions regard as confidential and publish them on a Web site called WikiLeaks.org“¹⁸. Dokumentų kaupinys (kad ir paskelbtas) dar nėra žurnalistika.

Eiliniam vartotojui visos imties (t.y. viso „kolekcijos“ srauto) sunaudoti arba tiesiog suvokti neįmanoma. Taigi šiuo požiūriu išgirsti, perskaityti, pamatyti ir suprasti dokumentų, diskredituojančių tarptautinę diplomatiją ir ypač Jungtinių Valstijų administraciją dokumentų vadybos aspektu, reikšmę bei galimą politiką (ypatingai Rusijos Federacijos, Kinijos Liaudies Respublikos vadovų) vaidmenį tam tikruose įvykiuose ir požiūrius į tam tikrus įvykius ar asmenis padeda žurnalistai, periodinės

¹⁷ No Secrets/ Julian Assange's mission for total transparency. By Raffi Khatchadourian. In: The New Yorker. June 7, 2010.

¹⁸ Ten pat, prieiga: http://www.newyorker.com/reporting/2010/06/07/100607fa_fact_khatchadourian#ixzz1QPEdEs00

žiniasklaidos priemonės (naujienų laikraščiai, radijas, televizija). Kiekvienos šalies žiniasklaidos santykis su *Wikileaks* nutekintais dokumentais ir jų pateikimas buvo ir yra įprastinis pagal atrankos kriterijų – artumą *savo* publikai.

Kaip imties požįūriu siauresnius etinio, politinio ir istorinio pobūdžio projektus Lietuvoje galime paminėti, pavyzdžiui, www.laisve15.lt (skiriamą Sausio 13-osios dokumentams ir kronikiniams liudijimams sukaupiti), taip pat <http://rainiuzudynes.projektas.lt> – tai irgi dokumentų ir liudijimų rinkinys, kurį galime pavadinti įvykio dienoraščiu ir iš kurio, artėjant vieno baisiausių nusikaltimų 70 metų sukakčiai (2011 m.), žiniasklaidos priemonės galėtų pasinaudoti esmine informacija.

Iš tikrųjų dienoraštis, kurį buvo galima vertinti tik kaip publicistikos žanrą, paverčiamas ir *profesionaliai* parengtu šaltiniu. Už tokį kūrinį atsaoko kūrėjas, bet iš žurnalisto tokios šaltinių publikacijos neatima įprastinės prievolės jas tikrinti rengiant žurnalistines publikacijas laikraščiuose.

Išvados

1. Dienoraštis internete įsitvirtina kaip socialinės raidos šaltinis, leidinys ir žurnalistikos žanras.
2. Žurnalistinė dienoraščio žanro raida skiriasi nuo kitų šio žanro raidų, kai formaliai atitinka žurnalistinio kūrinio kriterijus: socialinės informacijos atranką pagal aktualumą, artumą, naujumą ir faktų tikroviškumą, rėmimąsi šaltiniais, tiesos tyrimą.
3. Dienoraščio autorius Lietuvoje gali būti ir yra prilyginamas žurnalistui, kadangi jis yra viešai publikuojamos informacijos autorius (kūrėjas). Ypač tai svarbu parlamento atžvilgiu, kadangi formaliai kiekvienas rinkėjas turi teisę ir galimybę stebėti posėdžius.
4. Dienoraštis, kaip leidinys, yra daugiau nei kūrybos dalykas; juo atiskleidžia autoriaus (autorių) kultūrinis tapatumas, jis padeda suvokti psichologinį asmens (arba organizacijos) portretą ir elgseną, todėl tinkle yra analizuotinas įvairiais socialiniais aspektais. Tokio dienoraščio, kaip duomenų šaltinio, analizė yra žurnalistų dėmesio vertas objektas.

5. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas galėtų papildyti Visuomenės informavimo įstatymo sąvokų sąrašą „dienoraščio“ terminu, tačiau įvardydamas jį tik kaip informacijos priemonę (greta laikraščio ar žurnalo), kadangi jis pranoksta žanro sąvoką (taip, kaip ir straipsnyje aptartu interviu – darbo metodo atveju).

ŠALTINIAI

1. Bauer, Zbigniew. Gatunki dziennikarskie. In: Dziennikarstwo i świat mediów. Nowa edycja. Universitas, 2008
2. Filloux, Frédéric. Blogging, a new journalistic genre? Prieiga: <http://www.mondaynote.com/2009/01/05/blogging-a-new-journalistic-genre>
3. Fiske, John. Intertextuality. In: Television culture. Routledge, 1991.
4. Nakas, Alfonsas. Kelionių aprašymai. In: Žurnalistika. Lietuvių žurnalistų sąjunga, Chicago, 1974.

Priedas 1

*Raštas Lietuvos vyriausiojo
administracinio teismo teisėjui
Virgilijui Valančiui
2008-09-29
Nr. 16000-7-54*

Atsakydamas į Jūsų prašymą pateikti nuomonę Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui dėl blogerio pripažinimo žurnalistu, rekomenduojame atsižvelgti į Visuomenės informavimo įstatymo str. 2 p. 16, 20, 21, 61, ir str. 3 p. 2, str. 4 d. 1, str. 5.

Norėtume pabrėžti, jog susiedami Lietuvos parlamentarizmo, kaip pamatinio demokratijos veiksnio plėtrą su minėtame teisės akte išskirtais visuomenės informavimo principais (tarp jų su tuo, kad „skleidėjai (...) padeda plėtoti demokratiją, visuomenės atvirumą“), internetinės informacijos autorius – blogeris (dienoraštininkas) gali būti prilygintas fiziniam asmeniui, kuris rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui.

Neįvertinti internetinės žiniasklaidos darbuotojo yra netoliaregiška ir nešiuolai kiška jau vien dėl to, jog VII žurnalistu apibrėžtimi nenurodo šios pareigybės ir profesijos statuso ar specialiųjų reikalavimų (kas gali dirbti žurnalistu).

Noriu paminėti, jog esminius spaudos laisvę įtvirtinančius šiame įstatyme principus 1996 m. formulavo ir mūsų – VU Komunikacijos fakulteto specialistai.

Nagrinėdami žurnalistiką kaip veiklą, kaip informacijos produktą ir kaip struktūrą, turime pripažinti, jog dienoraštis vertintinas kaip vienas iš publikacijos žanrų, atspindinčių nuomonę. Taigi blogeris prilygintinas žurnalistui tokiu pat aspektu, kaip ir komentatorius.

Papildomai pastebime, kad Jūsų nurodomu atveju parlamento įstaigai yra netinkama atsisakyti akredituoti viešosios informacijos darbuotojo (nepriklausomai nuo nustatytų santykių su darbdaviu), nes tai ne tik pažeidžia europinio parlamentarizmo tradiciją, bet ir riboja piliečio teisę pasirinkti darbą ir įgyvendinti savo tikslą – pateikti visuomenei pranešimą per visuomenės informavimo priemones (VIP). Manome, jog atsisakyti akredituoti asmenį, bendradarbiaujantį su VIP, būtų galima, jeigu jis pažeistų Seimo vidaus tvarkos reglamentą.

Mūsų ekspertai susipažino su Seimo kanceliarijoje galiojančiais informavimo tvarkos dokumentais.

Gauti informaciją pagal dabar galiojančią tvarką blogeris gali iš įvairių Seime dirbančių šaltinių, tačiau atsakydama akredituoti, Seimo kanceliarija lyg tyčia sudaro kliūčių patekti į parlamento rūmus, t. y. riboja komunikaciją ir informacijos sklaidą.

Seimo valdybai reikėtų rekomenduoti iš esmės peržiūrėti 2007-10-24 d. patvirtintą Viešosios informacijos rengėjų atstovų akreditavimo Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijoje tvarkos aprašą, nes šiuo dokumentu yra susiaurinta piliečiams, dirbantiems viešosios informacijos srityje, teisė laisvai gauti visą informaciją, kuri teikiama akredituotam asmeniui.

Nors „Aprašas“ (kaip teigiama p. 2) parengtas neva vadovaujantis Visuomenės informavimo įstatymu, iš tikrųjų susidaro įspūdis, jog jis pritaikytas pirmiausia Vadovybės apsaugos įstatymui įgyvendinti.

Visuomenės informavimo įstatyme apibrėžtos str. 2 iš viso 72 sąvokos visiškai neatspindi minėto „Aprašo“ rengėjo intencijų, kadangi šis Seimo kanceliarijai skirtas įgyvendinti dokumentas apriboja teisę būti akredituotam.

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
dekanas doc. dr. Andrius Vaišnys

The genre of blog in the drama of journalism change

Andrius Vaišnys

Summary

Technologies have led to the rebirth of a blog: it has already been included in the list of journalism genres, acquired structural requirements characteristic of a piece of information and is even becoming a publication. Explaining the court case related to the rights of a blogger to be treated as a journalist, the author of the article examines the role of a blog as a piece of journalism (i.e. viewing the blog as the genre of journalism and a publication).

In 2007, a blogger was not accredited in the Office of the Seimas of the Republic of Lithuania. After he appealed against this decision of the Lithuanian Parliament's institution in court, the Office of the Seimas searched for legal arguments to ground the prohibition. They could be basically described as an attempt to justify its treatment of a citizen of the Republic of Lithuania by officially referring to the Law on the Provision of Information to the Public (1996; new version 2001) under cover that neither this law nor other legal acts define the concept of a blogger.

The author maintains that this case has revealed the lack of formal discussions about modern expressions of public information: should the legislator hasten to draft amendments with the emergence of every new word or new interpretation of terms? On the one hand, the author reveals the historical role of a blog (*a diary*) as a genre of publicist writing. On the other hand, today the blog is viewed as a genre of news used by journalists to present the chronicle of important events, which may be constantly updated and specified (for example, accidents, crimes, etc.) in the electronic media. A piece of investigative journalism may also be presented in the form of a blog. Moreover, the blog as a source, especially if it is published, is interesting in respect of social reflection of interests rather than expression in general. "Moving" of a diary into virtual network at the end of the 20th century has opened up an opportunity to circulate knowledge according to interests, yet it actually does not change the role of journalism as a social institution. Currently, a blog is not only a genre of journalism, but also a mode of professional expression. In this respect, a journalist blog (according to the journalistic professionalism criteria) should be distinguished from the blogs of persons of *other* professions.

The author of the article concludes that a blog has been establishing as a source of social expression, a publication and a genre of journalism; journalist expression

of the genre of blog differs from other expressions of this genre when it formally meets the criteria of a journalistic piece of work: selection of social information according to relevance, closeness, recency and reality of facts, reference to sources, truth investigation; a blogger in Lithuania may be and is treated as a journalist, since he is an author of publicised information (it is particularly important in relation to the Parliament, because formally every elector has the right and possibility to observe sittings); a blog as a publication is more than a piece of creation – it reveals cultural identity of the author(s), it helps perceive the psychological portrait and behaviour of a person (or an organisation); therefore, it should be analysed in different social aspects on the web. The analysis of a blog as a source of data is an object worth the attention of journalists; the legislator of the Republic of Lithuania could supplement the definitions of the Law on the Provision of Information to the Public with the concept of a “blog”, yet defining it as a means of information only (next to a newspaper or a journal), since, being a publication, it surpasses the notion of a genre (just like in the case of an interview – as a working method discussed in the article).